

SOURCES ON WHEN IT IS PERMITTED TO LIE IN JUDAISM

By Rabbi Dr. Nachum Amsel

These sources are from the book, "The Encyclopedia of Jewish Values" published by Urim, or the upcoming books, "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to Man" or "The Encyclopedia of Jewish Values: Man to God" to be published in the future.

(1) ויקרא יט: לו, בבא מציעא מט.

מאזני צדק אבני-צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אגני ד' אלקיכם אשר-הוצאתי אתכם מארץ מצרים: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: מה תלמוד לומר (ויקרא י"ט) הין צדק? והלא הין בכלל איפה היה? אלא לומר לך: שיהא הן שלך צדק, ולאן שלך צדק

(2) ספר חרדים, מצוות עשה בפה, מצוה כו

מצוות עשה לדבר אמת אפילו במילדי דעלמא דליכא בהו דררא דמונא שנאמר "מדבר שקר תרחק" משמע אפילו ליכא רק דיבור בעלמא

(3) סוטה מב.

א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה: כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע. ... כת שקרים, דכתיב (תהלים קא) "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני"

(4) ויקרא יד: לה, ופירושי רש"י וגור אריה

ובא אשר-לו הבית והגיד לפהו לאמר כנגע נראה לי בבית: כנגע נראה לי בבית - אפי' תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי, לא יפסוק דבר ברור לומר חנגע נראה לי, אלא כנגע נראה לי (ת"כ פרשתא ה. י. נגעים פי"ב מ"ה): שאפילו חכם גמור וכו' - אין הטעם שאם יאמר "נגע נראה לי בבית" יהיה כל שבבית טמא, דודאי אין טומאה של בית רק על פי כהן, אבל טעם הדבר "דובר שקרים לא יכון" (תהלים קא: ז), דהא כל זמן שלא נזקק לו הכהן לאו נגע הוא (רש"י פסוק לו), ואיך יאמר 'נגע נראה לי בבית':

(5) רמב"ם, הלכות דעות ה: ז, יג

תלמיד חכם לא יהא צועק וצווח בשעת ... ולא ישנה בדבורו, ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא בהן ... משאו ומתנו של תלמיד חכם באמת ובאמונה, אומר על לאו ועל הן הן ...

(6) שפת תמים (חפץ חיים) פרק ב

ויש כח ביד העון הזה להורידו מנכסיו, ולהענישו בכמה אופנים שונים בזה ובבא. מטעם כי העון הזה של המרמה הוא כלול על פי רוב מכמה וכמה עונות, וביותר מגזל ואונאה ושקר, שכל אחד בפני עצמו הוא עון חמור

(7) סנהדרין פט:

כך עונשו של בדאי, שאפילו אמר אמת אין שומעין לו.

(8) ישעיהו ו: ה

ואמר אוי לי כי נדמיתי פי איש טמא שפתיים אֶנְכִי וּבִתּוֹךְ עִם טְמֵא שְׁפָתַיִם אֶנְכִי יֵשֵׁב פִּי אֶת הַמְּלָךְ ד' צְבָאוֹת רְאוּ עֵינַי:

(9) כבוד שמים (חפץ חיים) חלק ב: ו

ע"י דיבורים אסורים נמשכת רוח הטומאה על השפתיים וכמו שכתוב בישיעה ו: ה "כי איש טמא שפתיים אנכי" וביותר מזה שנמשכת הטומאה גם על ראשו והאות לזה שבעת טהרתו של מצורע כתיב "והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר וגו'" שלא מצינו כן בכל הטמאים שיצטרך לטהר ראשו.

(10) שערי תשובה, שער שלישי קעח-קפו

וזה דבר כת שקרים. ענין הכת הזו נחלק לתשעה חלקים. החלק האחד - איש כזב, אשר תורה עזב, וירע וישחית במענה פיו, כמו המכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד או בשכר שכיר, שנאמר (ויקרא יט, יא): "ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו", וכן העונה ברעהו עד שקר, שנאמר (שמות כ, יג): "לא תענה ברעך עד שקר". ומן החלק הזה כלל התרמית והאונאות במסחרים ובשותפות, שנאמר (ויקרא כה, יד): "אל תונו איש את אחיו", ונאמר (תהלים נה, יב): "ולא ימיש מרחובה תוך ומרמה", ונקרא איש און, ונקרא בליעל, והוא כבד עון בכתות הרשעים, כאשר הקדמנו בשערי יראת חטא. ומדות זה איש האון שהוא קורץ בעיניו ומולל באצבעותיו, כמו שנאמר (משלי ו, יב-יג): "אדם בליעל איש און וגו', קורץ בעיניו מולל ברגליו מורה באצבעותיו":

החלק השני - המשקר ואין בעצם השקר נזק והפסד לחברו, אך יתכוין בו לעשותו סבה אל הנזק ואל הרע, כמו המתעה את חברו, שיאמין בו כי הוא אוהב וריע נאמן עמו, ומתכוין בזה כדי שיבטח בו ולא ישמר ממנו, ויוכל להדיח עליו רעה, כענין שנאמר (ירמיה ט, ז): "בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו", ונאמר אחריו (שם פסוק ח): העל אלה לא אפקד בם נאם ה' אם בגוי אשר כזה לא תתקם נפשי". ואלה שני החלקים ענשם על שני דברים: על השקר ועל הנזק הצרור בכנפיו, כי השקר מלבד צד הנזק הוא תועבת ה', שנאמר (משלי יב, כב): "תועבת ה' שפתי שקר" החלק הרביעי - המשקר בספור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין, ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה, ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כולו. והאיש הזה יקל ענשו מצד אחד, על כי אין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו, אבל גדול מאד ענשו בעז פניו ואהבת השקר, ויכבד עונו, כי יאהבהו לבלי תועלת. ואמר שלמה עליו השלום (משלי ו, יט): "יפיח כזבים עד שקר" החלק הששי - המבטיח את חברו להיטיב עמו וישקר דבריו וישים לאל מלתו, כי אחרי אשר אמר להיטיב עמו בלשון הבטחה ובטח בו לב חברו, אין לו לחלל הבטחתו, כי זה דרך שקר, והוא כאדם עבר ברית החלק השביעי - מי שמתעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (חולין צד, א): אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מזוגל הנכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש:

החלק השמיני - מי שמשבח במעלות שאינן נמצאות בו. אמר שלמה עליו השלום (משלי יז, ז): "לא נאווה לנבל שפת יתר אף כי לנדיב שפת שקר", פירוש: אין לנבל להתגאות ולהתנשא במעלת אבותיו, כי אמרו במקרא שלמעלה מזה (שם פסוק ו): "ותפארת בני אבותם", אף כי אין לנדיב להתכבד בשקר ולאמר: כה עשיתי ופזרתי ונתתי! ולא כן עשה. וזה גנאי לכל אדם וכל שכן לנדיב, וגנה נדבותיו אשר עשה, כי הלל נפשו על מה שלא עשה, כי זאת תהיה לעדה, כי לבו בכל צדקותיו אשר עשה אך לשם ולתהלה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי סוף שביעית): כי מי שמכבדים אותו במדרגות הכבוד הראויות לתת למי שהוא יודע שתי מסכתות, והוא אינו יודע זולתי אחת, עליו שיאמר להם: אחת לבדה אני יודע! כל שכן כי אסור לכזב ולהתפאר לאמר: שמענו כאלה רבות! החלק התשיעי - בניס לא ישקרו בספור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות, אבל יחליפו דברים על אודות חפציהם מאין הפסד לאדם בדבר, אך ימצאו כמעט הנאה בשקרותם אף על פי שאינם מרויחים ממון בכך. ואמרו רבותינו (יבמות סג, א): כי גם זה אסור, והוא שנאמר (ירמיה ט, ד): "למדו לשונם דבר שקר"

11) פלא יועץ, ערך אמת

שפת אמת תכון לעד ומצלת ... ויש רבים מעמי הארץ אשר למדו לשונם דבר שקר ונעשה להם כהיתר גמור עד שיש משקרים בסיפורים של הבל בלי שום תועלת. עליהם הכתוב אומר "הוי מושכי העון בחבלי השוא" ... ואם היצה"ר החליק אליו בעיניו ומראה לו שמרויח הרבה על ידי השקר סוף סוף בלי ספק שחסר יבואנו ככתוב בדברי קבלה עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבונו ובאחריתו יהיה נבל או יהיה עושר שמור לבעליו לרעתו בעוה"ז ובעוה"ב וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים ורעת השקר היא רעה בעיני אלקים ואדם כי מי שהוא שקרן הוא נבזה ונמאס וגנאי הדבר לעין כל ... והמדברים שקר במי"מ שעושים עם גוים גורמים חילול ה' שאומרים הגוים ידוע הדבר שיהודי שקרן כזב עולן וכנהה רעות מדברים עליהם ונותנים מום בקדשים וידוע חומר איסור חילול ה' וכמה איסורים נגררים מן השקר לפי הענין ... ראוי לאדם להתחזק לחנך את בניו במדת האמת וממנו יראו שמקפיד על דבר אמת וכן יעשו ויעמוד על המשמר עליהם שלא ימצא בפייהם לשון תרמית ואם יעשו דבר שלא כהוגן יעשה שידו על האמת ובכן ימחול להם באותו פעם ולא יכס רק יזרזם שלא יוסיפו ... כי מלבד האיסור שבו גנאי הדבר לחזור מדבורו ואמרו מי שפרע מדור המבול ומדור הפלגה הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדבורו לכן יחשוב מאד קודם שיוציא דבור מפיו אם יוכל לקיימו ואם הוציא דבר מפיו מוצא שפתי ישמור כאלו השבע שבועה. ומאחר שתורתנו הקדושה היא תורת אמת מה מאד צריך לזהר להגות בה באמת ולהיות מודה על האמת ולקבל האמת ממי שאמרו אפילו קטן שבקטנים ... אמרו רז"ל במדרש משלי כשנכנס נח לתיבה בא גם כן שקרא ליכנס אמר לו צא ובקש לך בת זוג שכל הבאים אל התיבה זכר ונקבה באו הלך וביקש ומצא את פתא (היזק) אמר לה רצונך שתנשאי עמי אמרה לו מה תתן לי השיב לה כל מה שארויח אתן לך ומשם ואילך כל מאי דמרווח שקרא פתא נקיט ליה.

12) מסילת ישרים יא, מדת הנקיות

והנה דבר השקר גם הוא חולי רע נתפשט מאד בבני האדם, ואולם מדריגות מדריגות יש בו: יש בני אדם שאומנותם ממש הוא השקרנות, הם הולכים ובודים מלבם כזבים גמורים למען הרבות שיחה בין הבריות או להחשב מן החכמים ויודעי דברים הרבה, ועליהם נאמר (משלי יב): "תועבת ה' שפתי שקר". ואומר (ישעיה נט): "שפתותיכם דברו שקר", לשונכם עוולה תהגה. וכבר גזרו חכמים ז"ל (סוטה מב): ארבע כתות אינן מקבלות פני השכינה, ואחת מהם כת שקרנים:

ויש אחרים קרובים להם במדריגה, אף על פי שאינם כמוהם ממש, והם המכזבים בספוריהם ודבריהם, והיינו, שאין אומנותם בכך ללכת ולבדות ספורים ומעשים אשר לא נבראו ולא יהיו, אבל בבואם לספר דבר מה, יערבו בהם מן השקרים כמו שיעלה על רוחם, ויתרגלו בזה עד ששב להם כמו טבע, והם הם הבדאים אשר אי אפשר להאמין לדבריהם, וכמאמרם ז"ל (סנהדרין פט): כך הוא עונשו של בדאי, שאפילו אומר אמת, אין שומעין לו, שכבר הטביעו בהם הרעה הזאת שלא יוכלו לצאת דבריהם נקיים מן הכזב מתוך פיהם. הוא מה שהנביא מצטער ואומר (ירמיה ט): "למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו":

ויש עוד אחרים שחליים קל מחולי הראשונים, והם אותם שאינם קבועים כל כך בשקר, אלא שלא יחוו להתרחק ממנו, ואם יזדמן להם יאמרוהו, ופעמים רבות יאמרוהו דרך שחוק או כיוצא בזה בלא כוונה רעה. ואמנם החכם הודיענו, שכל זה הוא היפך רצון הבורא ברוך הוא ומדת חסידי, הוא מה שכתוב (משלי יג): "דבר שקר ישנא צדיק",

והוא מה שבאה עליו האזהרה (שמות כג): "מדבר שקר תרחק". ותראה שלא אמר משקר תשמר, אלא מדבר שקר תרחק, להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הרבה שצריך לברוח מזה. וכבר נאמר (צפניה ג): "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייה לשון תרמית":

וחכמים זכרונם לברכה אמרו (שבת נה): חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת. ובודאי שאם האמת הוא מה שבחר בו הקדוש ברוך הוא לקחתו לחותם לו, כמה יהיה הפכו מתועב לפניו. והזהיר הקדוש ברוך הוא על האמת אזהרה רבה ואמר (זכריה ח): "דברו אמת איש את רעהו". ואמר (ישעיה טז): "והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת", ואמר (שם טג):

ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו. הא למדת, שזה תלוי בזה. ואמר (זכריה ח): ונקראה ירושלים עיר האמת, להגדיל חשיבותה. וכבר אמרו ז"ל (מכות כד): ודובר אמת בלבבו, כגון רב ספרא וכו', להודיע עד היכן חובת האמת מגעת. וכבר אסרו לתלמיד חכם לשנות בדבורו חוץ משלשה דברים. ואחד מן העמודים שהעולם עומד עליו הוא האמת, אם כן מי שדובר שקר כאלו נוטל יסודו של עולם, וההפך מזה, מי שזהיר באמת כאילו מקיים יסודו של עולם. וכבר ספרו חכמים ז"ל (סנהדרין צז): מאותו המקום שהיו זהירים באמת שלא היה מלאך המות שולט שם, ולפי שאשתו של רבי פלוני שינתה בדבריה אף על פי שהיה לכונה טובה, גירתה בהם מלאך המות עד שגירשה משם בעבור זה, וחזרו לשלותם. ואין צריך להאריך בדבר הזה שהשכל מחייבו והדעת מכריחו:

13) סנהדרין צז.

אמר רבא: מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא, אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמיא, ואמרי לה רב טביומי שמיא, דאי הווי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה: זימנא חדא איקלעי לההוא אתרא, וקושטא שמיא, ולא הווי משני בדיבוריהו, ולא הוה מיית איניש מהתם בלא זימניה. נסיבי איתתא מינהון, והווי לי תרתין בנין מינה. יומא חד הוה יתבא דביתתו וקא חייפא רישא, אתאי שיבבתה טרפא אדשא. סבר: לאו אורח ארעא, אמר לה: ליתא הכא. שכיבו ליה תרתין בנין. אתו אינישי דאתרא לקמיה, אמרו ליה: מאי האי? אמר להו: הכי הוה מעשה. אמרו ליה: במטותא מינד, פוק מאתרין, ולא תגרי בהו מותנא בהנד אינישי

14) רמב"ם, הלכות יסודי התורה ה:א-ב

..כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו. במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים, אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג, יהרג ואל יעבור...

15) בראשית יב:י-יג

ויהי רעב בארץ ויירד אברהם מצרימה לגור שם כִּי-כִבַּד הָרַעַב בְּאֶרֶץ: ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל-שָׂרֵי אֶשְׁתּוֹ הִנֵּה-נָא יָדְעִיתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתֹּ-מִרְאָה אֶת: וְהָיָה כִּי-יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אֲשֶׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יַחֲיוּ: אֲמַר־יָנֹא אַחֲתִי אֶת לְמַעַן יִיטַב-לִי בְּעַבְדֶּךָ וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגֻלְתְּךָ:

16) שמואל א' כא:יא-טו

ויקם דוד ויברח ביום-ההוא מפני שאול ויבא אל-אכיש מלך גת: ויאמרו עבדי אכיש אליו הלוא זה דוד מלך הארץ הלוא לזה יענו במחלות לאמר הפה שאול באלפו [באלפיו] ודוד ברבבתו [ברבבתיו]: וישם דוד את-הדברים האלה בלבבו וירא מאד מפני אכיש מלך-גת: וישנו את-טעמו בעיניהם ויתהלל בדם ויתו על-דלתות השער ויורד רירו אל-זקנו: ויאמר אכיש אל-עבדיו הנה תראו איש משתגע למה תביאו אתו אלי:

17) שמות א:טז-יט

ויאמר בילדכן את-העבריות וראיתן על-האבנים אם-בן הוא והמתן אתו ואם-בת הוא וחיה: ותיראן המיילדת את-האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ויתחיינן את-הילדים: ויקרא מלך-מצרים למיילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ויתחיינן את-הילדים: ותאמרן המיילדת אל-פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי-חיות הנה בטרם תבוא אלן המיילדת וילדו:

18) שופטים ד:יז-כא

ויסררא נס בגלגליו אל-אהל יעל אשת חבר הקיני כי שלום בין גבין מלך-חצור וגבין בית חבר הקיני: ותיצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל-תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה: ויאמר אליה השקיני-נא מעט-מים כי צמאתי ותפתח את-נאוד החלב ותשקהו ותכסהו: ויאמר אליה עמד פתח האהל ויהיה אם-איש גבוא וישאלך ואמר היש-פה איש ואמרת און: ותקח יעל אשת-חבר את-יתד האהל ותשם את-המקבת בגדה ותבוא אליו בלאט ותתקע את-היתד ברקתו ותצינח בארץ והוא-נרדם ויעף וימת:

19) יבמות טה:

וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון: מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר: (בראשית נ) אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'. ר' נתן אומר: מצוה, שנאמר: (שמואל א' ט"ז) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וגו'. דבי רבי ישמעאל תנא: גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב: (בראשית י"ח) ואדוני זקן, ולבסוף כתיב: ואני זקנתי.

20) בראשית נ:טו

וַיִּרְאוּ אַחֵי-יֹסֵף כִּי-מֵת אַבְיָהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהָשִׁב יָשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ :

21) בראשית נ:טז-יז

וַיִּצְווּ אֶל-יֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צָוָה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר : כֹּה-תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי-רָעָה גְּמָלוֹךְ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפָשַׁע עַבְדִּי אֶלְקִי אָבִיךָ וַיִּבְדַּךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֵלָיו :

22) שמואל א' טז:ב-ה

וַיֹּאמֶר שָׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֶיךָ וְשָׁמַע שָׂאוּל וְהִרְגִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲגַלְתָּ בָּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לְזַבְחַן לַד' בָּאתִי : וְקָרַאתָ לְיֹשִׁי בְּזָבַח וְאָנְכִי אוֹדִיעֶךָ אֶת אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה וּמִשְׁחַתָּ לִּי אֶת אֲשֶׁר-אֹמַר אֵלֶיךָ : וַיַּעַשׂ שָׁמוּאֵל אֶת אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה וַיָּבֵא בֵּית לָחֶם וַיַּחְדְּדוּ זֶקֶנִי הַעִיר לְקָרְאָתוֹ וַיֹּאמֶר שָׁלֹם בּוֹאֶךָ וַיֹּאמֶר | שְׁלוֹם לְזַבְחַן לַד' בָּאתִי הַתִּקְדָּשׁוּ וּבָאתֶם אִתִּי בְּזָבַח וַיִּקְדָּשׁ אֶת-יֹשִׁי וְאֶת-בְּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם לְזָבַח :

23) בראשית יח:יב

וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרַי בְּלִתי הֲיִתֶּה-לִּי עֵדָנָה וְאֵדְנִי זָקֵן :

24) בראשית יח:יג

וַיֹּאמֶר ד' אֶל-אַבְרָהָם לָמָּה זֶה צָחֻקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאִיף אֲמַנָּם אֵלֶּךָ וְאֲנִי זָקְנָתִי :

25) סוטה מא

למה הדבר דומה? לאדם שזימן את חברו והכיר בו שמבקש להורגו, אמר לו: טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך, אמר: ידע ליה מלכא, מיסתפי ולא קטיל ליה.

26) עבודה זרה יז

אתוהו לרבי אלעזר בן פרטא, אמרו: מ"ט תנית, ומ"ט גנבת? אמר להו: אי סייפא לא ספרא, ואי ספרא לא סייפא, ומדהא ליתא הא נמי ליתא. ומ"ט קרו לך רבי? רבן של תרסיים אני. אייתו ליה תרי קיבורי, אמרו ליה: הי דשתיא והי דערבא? איתרחיש ליה ניסא, אתיא זיבוריתא אותיבא על דשתיא ואתאי זיבורא ויתיב על דערבא, אמר להו: האי דשתיא והאי דערבא. א"ל: ומ"ט לא אתית לבי אבידן? אמר להו: זקן הייתי ומתיירא אני שמא תרמסוני ברגליכם. [אמרו]: ועד האידנא כמה סבי איתרמוס? איתרחיש ניסא, ההוא יומא אירמס חד סבא.

27) ספר יראים, עמוד ח:רלה ופירוש תועפות רעפ

ורבינו חידש כאן דשקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה תורה עליו... ונראה לדברי רבינו דרעה לבריות אינו דוקא רעה בממון... ואף ה"ה דפליגי על ב"ש אינו אלא דס"ל לב"ה דאין זה נקרא גונב דעת הבעל... אבל אם באמת מספר אדם לחבירו דבר שקר וגונב דעתו שהאמת אתו, אף ב"ה מודו דהתורה הזהירה על זה "מדבר שקר תרחק"...

28) כתובות טז: ורש"י ותוספות שם

תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן בית שמאי אומרים לבית הלל הרי שהיתה חוגרת או סומא אומרי' לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק אמרו להם בית הלל לבית שמאי אומרים לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות כיצד מרקדים - מה אומרים לפניה.

מכאן אמרו - מדברי ב"ה שאמרו ישבחה.

תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות - לעשות לאיש ואיש כרצונו.

ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו. וב"ש סברי אע"ג דישבחנו בעיניו אין להם לחכמים לתקן להזיק לומר שקר דהתורה אמרה מדבר שקר תרחק:

29) מסכת כלה, פרק י'

(בריייתא) כיצד מרקדין לפני הכלה ב"ש אומרים כלה כמות שהיא וב"ה אומרים כלה נאה וחסודה אמר להם ב"ש אפילו היא חוגרת או סומא הכתיב מדבר שקר תרחק א"ל ב"ה מקח רע ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו ישבחנו בעיניו לפיכך ב"ה אומר תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות: גמ' וב"ה נמי ליכא הכא נאה דלמא נאה במעשיה נאה מבתי אבות וחסידה בדנפשיה דאחזוקי בבישתא לא מחזיקין וב"ש אומר מי כתיב משקר הרחק מדבר אפילו סתם וב"ה אומר כי אמר רחמנא מדבר שקר משום ונקי וצדיק הא לקיומי שפיר דמי וב"ה מ"ש דמיתביה ממקח וליתביה מדאורייתא דתניא גדול השלום שאפילו הקב"ה שינה בו דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ויאמר ה' אל אברהם וגו' ואני זקנתי הכי קאמרי לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי אלא אף לבריתא שפיר דמי כלפליא איפוך

30) שולחן ערוך, אבן העזר סה:א

מצוה לשמח חתן וכלה ולרקד לפניה, ולומר שהיא נאה וחסודה אפילו אינה נאה

31 פירוש הרש"ש על כתובות יז.

...משא"כ כשלוקח מן השוק שאינו מכירו להשיבנו לו אם נתאנה מה לו לחברו לגלות לו מומין להדאינו באין תועלת

32 אורחות צדיקים, שער כב

הרביעי המשקר בסיפור דברים ששמע, ומחליף מקצתם ומתכוין להחליף, ואין לו שום ריוח באותו שקר, וגם לא יזיק אותו שקר לחבירו. ופעמים שהוא מספר דברים שהוא בודה כולם מלבו, ויש לו עונש שאוהב שקר בלא תועלת. ועל זה אמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי ו יט): "יפיח כזבים עד שקר" - יש לך לידע, שזאת המידה תביאהו להעיד שקר באחיו מחמת שהוא אוהב שקר: ויש אנשים שמחליפים מקצת דברים ששמעו בלי דעת, כי אינם שמים על לב בעת שהם שומעים הדברים לחקור על אמיתתם - גם זו מידה רעה, ועל זה אמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי כא כח): "ואיש שומע לנצח ידבר", פירוש: מי שנותן לב לשמוע להבין תוכן הענין והדברים אשר יספרו עבור שסיפרו אותם על דרך האמת, שלא ימצא בפיו לשון שקר, אותו האיש לנצח ידבר, כי יתאו בני אדם לשמוע דבריו ולא יגערו בו על דבריו:

התשיעי המספר בסיפור דברים ששמע, ומחליף בדברים על אודות חפצו, ואין הפסד לשום אדם בזה, אך יש לו מעט הנאה בשקרו, אף על פי שאינו מרויח ממון בכך. כגון (יבמות סג א): רב שאמר לאשתו: עשי לי טלופחי! ועשתה לו חימצי, וכשאמר חימצי עשתה לו טלופחי: הלך חייא בנו והפך הדברים: כשהיה חפץ [רב] חימצי, אמר לאמו תעשי טלופחי - והיא עשתה חימצי. וזה הבן עשה לכבוד האב, כדי שיהא לו מזומן המאכל שחפץ, ואף על פי כן מיחה [רב] בידו שלא לעשות עוד, משום (ירמיה ט ד):

"למדו לשונם דבר שקר". אך אין עונש בזה השקר כעונש המשקרים על לא דבר, כאשר הזכרנו בחלק רביעי. עד כאן תשעה חלקי שקר:

33 שערי תשובה, שער שלישי קפא

החלק הרביעי - המשקר בסיפור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין, ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, ... וזה החלק התירוהו לקיים מצות ודרישת טובה ושלוש. ואמרו (כתובות יז, א): כי מותר לשבח הכלה לפני החתן ולאמר שהיא נאה וחסודה אף על פי שאינו כן. ואמרו (יבמות סה, ב): מותר לשנות בדברי שלום, שנאמר (בראשית נ, טז-יז): "אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו'

34 ספר חסידים תכו

דע אע"פ שאמרו מותר לשנות בדברי שלום, אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות, ואינו מלוה לו ברצון, כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר אין לי, כי מה שאמרו שמותר לשנות בדברי שלום, זהו בשכבר עבר הדבר:

35 ספר טעמי המנהגים, עמוד תקס

ובספר חסידים תכו כתב דמותר לשנות מפני דרכי שלום הוא דוקא בדבר שכבר עבר ולא בדבר דלהבא. ובספר דברי שאול חלק א' על מסכת יבמות כתב כי בדבר שלעבר לא שייך שירגיל עצמו בדבר שקר, דכבר עבר הדבר. אבל בדבר דלהבא אם נתיר לו לשנות, אז מהנקל לו לאמר על כל דבר שהוא מפני דרכי שלום וירגיל עצמו בשקר עד אין קץ.

36 אבות דרבי נתן יב

אוהב שלום כיצד מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום בין כל אחד ואחד... כשהיה אהרן מהלך בדרך פגע בו באדם רשע ונתן לו שלום למחר בקש אותו האיש לעבור עבירה אמר אוי לי היאך אשא עיני אחר כך ואראה את אהרן בושתי הימנו שנתן לי שלום נמצא אותו האיש מונע עצמו מן העבירה. וכן שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה הלך אהרן וישב אצל אחד מהם אמר לו בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והלך אהרן וישב אצל האחר וא"ל בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו.

37 פירוש בן יהוידא על יבמות סה:

... לכך מספר שקר עולה מספר דרך שלום, ללמד אם הוא דרך שלום מותר לומר שקר

38 מגן אברהם על שולחן ערוך, אורח חיים קנו

הא דמותר לשנות מפני השלום היינו בדבר שכבר עבר ולא בלהבא [ס"ח סי' תכ"ו].

39 משנה ברורה על שולחן ערוך, אורח חיים קנו

וכן ירחק משקר בתכלית הריחוק [עיי' שבועות ל"א] אך מפני השלום מותר לשנות

40) ניב שפתים, הלכות איסורי שקר, ב:טו

ודע עוד דרבינו יונה חילק את כת שקרנים לט' חלקים, והעולה מדבריו, דלא הותר לשנות מפני השלום אלא שקר שאין לו תועלת בו, ולא הפסד לזולתו, וגם אין משקר מאהבת השקר, ואדרבה מואס את השקר בלבו, ורק מפני ההכרח לעשות שלום הוא משקר, אבל שקר שיש בו הפסד לזולתו, או שיש בו תועלת מזה, או שמשקר מתוך אהבת השקר, זה לא הותר...

ומתבאר בתוך דברי האחרונים דטעמא דמלתא הוא משום דכל שקר שהוא בדבר ההוה או העתיד, האדם מתרגל עי"ז יותר לשקר, וכל היכא שאדם מתרגל לשקר, לא הותר אפילו מפני שלום משום שנאמר "למדו לשונם דבר שקר" כדאמרינן יבמות סג. עוד יש לומר עפ"י המבואר בתרגום אונקלוס פרשת בלק (כג:יט) דשקר הדבר העבר הוי שקר בדיבור, אבל שקר בדבר העתיד הוי שקר במעשה עי"ש.

41) רי"ף על בבא מציעא כג: ומהרש"א על יבמות סה:

... אבל הך דשלום מצוה לשנות:

ומי"ש רי"י אומר מצוה כו'. הוסיף לומר מצוה כו' שהרי הקב"ה צוה לו לשנות...

42) סוטה מא:

מותר להחניף לרשעים בעולם הזה, שנאמר: (ישעיהו לב) לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע, מכלל דבעולם הזה שרי.

43) משנה נדרים ג:ד

נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין ... שהן של בית המלך אף על פי שאינן של בית המלך.

44) נדרים טב:

וא"ר יהודה: מנדה זו מנת המלך, בלו זו כסף גולגלתא, והלך זו ארנונא. ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא, מ"ט? לאברוחי אריא מיניה קאמר.

45) יומא פג:

...למחר אמרו לו: הב לן כיסין אמר להו: לא היו דברים מעולם... אמרו ליה: אמאי לא אמרת לן מר? אמר להו: אימר דאמרי אנא חששא, אחזוקי מי אמרי? משכוהו ועיילוהו לחנותא, חזו טלפחי אשפמיה, אזלו ויהבו סימנא לדביתהו, ושקלוהו לכיסייהו ואייתו

46) שולחן ערוך, חושן משפט שלג:ה

במה דברים אמורים: בדבר שאינו אבוד, אבל בדבר האבוד כגון פשתן להעלות מהמשרה, או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם, אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו ... כיצד מטען, אומר להם סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתיים עד שיגמרו מלאכתו ולא יתן להם אלא מה שפסק תחילה, ואפילו נתן להם השתים מחזיר מהם התוספת.

47) בבא מציעא כג: ותוספות שם

דאמר רב יהודה אמר שמואל בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו במסכת ובפוריא ובאושפיזא **באושפיזא** - ... והא דלא חשיב הכא מותר לשנות מפני דרכי שלום כדאמרינן פרק הבא על יבמתו (יבמות דף סה:): משום דהני נמי משום דרכי שלום הן ורגילין יותר מאחרים להכי נקט הני:

48) רמב"ם, הלכות גזילה ואבידה יד:יג

במה דברים אמורים בתלמיד ותיק שאינו משנה בדבורו כלל אלא בדברי שלום או במסכתא או במטה או בבית שהוא מתארח בו כיצד היה עוסק במסכת נדה ואמר במקואות אני שונה כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נדה או שישן במטה זו ואמר בזו אני ישן שמא ימצא שם קרי או שנתארח אצל שמעון ואמר אצל ראובן אני מתארח כדי שלא יטריחו על זה שנתארח אצלו או שהביא שלום בין אדם לחבירו והוסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה הרי זה מותר אבל אם באו עדים ששנה בדבורו חוץ מדברים אלו אין מחזירין לו את האבידה בטביעות עין

49) שולחן ערוך, חושן משפט רסב:כא

במה דברים אמורים: בתלמיד ותיק שאינו משנה בדיבורו כלל אלא בדברי שלום, או במסכתא **הגה**: פירוש: אם ישאלוהו על מסכתא אחת אם היא סדורה בידו יענה לאו דרך ענוה, או בפוריא **הגה**: פירוש: אם שאלוהו חבירו שכבת על מטה זו יאמר לא פן יראו בה קרי ויתגנה (תוס' וכן כתב הרמב"ם), או באושפיזא **הגה**: (פירוש: כדאמרינן בערכין מברך רעהו בקול גדול וגו', קללה תחשב לו שלא יספר בשבחו שקבלוהו בסבר פנים יפות בין בני אדם שאינם מהוגנים, שלא יקפצו עליו ויכלו ממונו

50) מלכים ב' ח:ז-י'

וַיְבֹא אֱלִישֶׁע דְּמִשְׁק וּבֶן-הַדָּד מֶלֶךְ-אֲרָם חָלָה וַיֵּגַד-לוֹ לֵאמֹר בָּא אִישׁ הָאֱלֹקִים עַד-הֵנָּה: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל-חַזְהָאֵל קַח בְּיָדְךָ מִנְחָה וְלֵךְ לִקְרֹאת אִישׁ הָאֱלֹקִים וְדַרְשֵׁת אֶת-ד' מֵאוֹתוֹ לֵאמֹר הֲאֶחֱיָה מִחֲלֵי זֶה: וַיֵּלֶךְ חַזְהָאֵל לִקְרֹאתוֹ וַיִּקַּח מִנְחָה בְּיָדוֹ וְכָל-טוֹב דְּמִשְׁק מִשָּׂא אַרְבָּעִים גָּמַל וַיְבֹא וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי וַיֹּאמֶר בְּנֵךְ בֶּן-הַדָּד מֶלֶךְ-אֲרָם שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר הֲאֶחֱיָה מִחֲלֵי זֶה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישֶׁע לֵךְ אִמֶּר-לָא [לֹא] חֵיה תַחֲיָה וְהִרְאֵנִי ד' כִּי-מוֹת יָמוֹת:

51) סנהדרין יא.

מעשה ברבן גמליאל שאמר: השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ירד עמד שמואל הקטן ואמר: אני הוא שעליתי שלא ברשות, ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי. אמר לו: שב בני, שב. ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך, אלא אמרו חכמים: אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה. ולא שמואל הקטן הוה, אלא איניש אחרינא, ומחמת כיסופא הוא דעבד.

52) ערובין נג.

אמר רבי יהושע בן חנניה... פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת, עשתה לי פולין. ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום, שנייה ולא שיירתי מהן כלום. ביום שלישי הקדיחתן במלח. כיון שטעמתי - משכתי ידי מהן. אמרה לי: רבי, מפני מה אינך סועד? אמרתי לה: כבר סעדתי מבעוד יום.

53) עזרא י: א-ב ופירוש מלבי"ם

וַיְהִי תַפְלֵל עֲזָרָא וַיְהִי תְהוֹדוֹתוֹ בְּכָה וּמִתְנַפֵּל לִפְנֵי בֵּית הָאֱלֹקִים נִקְבְּצוּ אֵלָיו מִיִּשְׂרָאֵל קְהָל רַב מְאֹד אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וַיִּלְדִּים כִּי בָּכוּ הַעַם הַרְבֵּה בְּכָה: וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶּן יַחֲזִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם. וַיֹּאמֶר לְעֲזָרָא אֲנַחְנוּ מַעֲלָנוּ בְּאֱלֹקֵינוּ וְנִשְׁבַּב נָשִׁים נְכָרִיּוֹת מֵעַמִּי הָאָרֶץ וְעַתָּה יֵשׁ מִקְוֵה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת: ... וע"כ נחשב החטא הזה כאלו יצא מכלל העם, מטעם ערבות, ע"ז אמר אנחנו מעלנו, וכלל גם עצמו ואת הכלל שכולם מעלו בזה,

54) שו"ת שבט הלוי (ברה ווזנר) חלק ב' יורה דעה סימן קיט

...בגבאי צדקה שאוסף מעות עבור ת"ח גדול שהוא במצוקה גדולה ושאל אם מותר לו לומר שאוסף עבור הכנסת כלה כדי שיקבל יותר וכבר אמר להגבאי שדבר פשוט שאין לשנות מצדקה לצדקה כמבואר בשו"ע יו"ד והביא מדברי השי"ך סי' רנ"י סי"ק ז' שבני העיר יכולים לשנות מצדקה לצדקה אבל דוקא דבר שהוא קבוע... ולדידי יראה לעני"ד דמותר לשנות, רק הדבר ספק בידי אם מותר להטעות את חבריו לומר שגובה להכנסת כלה אבל אם כבר גבה להכנסת כלה יראה יותר דמותר לשנות כאשר אבאר בעז"ה.

55) פירוש מאירי על יבמות סה:

.... ויש אומרים מצוה שהרי נצטוה שמואל עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' ואף על פי שכך עשה מכל מקום יקרה הליכתו למשוח לדוד היתה והוא אמר שעיקר ביאתו לזבוח לה'

56) פירוש ערוך לנר על יבמות סה:

...ועוד י"ל דשם שרה לא שינתה כלל רק אמרה מילתא דמשתמע לתרי אפי...
...ולכן י"ל הם אמרו לישנא דמשתמע לתרי אפי דבאמת לא שלחו רק אביך צוה לפני מותו לאמר יהיה כונתם בזה שצוה מה שצוה כדכתיב ויכל יעקב לצות את בניו... והם שנו ואמרו לשון שיש לטעות בו מזה הוכיח שמותר לשנות מפני השלום

57) בראשית יא:כט ופירוש רש"י

ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה:
רש"י: יסכה - זו שרה על שם שסוכה ברוח הקודש ושהכל סוכין ביפיה (ס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה) ועוד יסכה לשון נסיכות (וכן הוא סנהדרין לט להדיא) כמו שרה לשון שררה:

58) כתובות טז:

תנו רבנן כיצד מרקדין לפני הכלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה אמרו להן בית שמאי אומרים לבית הלל הרי שהיתה חגירת או סומא אומרי' לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה מדבר שקר תרחק אמרו להם בית הלל לבית שמאי אומרים לדבריכם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעיניו או יגנונו בעיניו הוי אומר ישבחנו בעיניו מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות

59) עבודה זרה טז:

ת"ר: כשנתפס ר"א למינות, העלהו לגרדום לידון. אמר לו אותו הגמון: זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים הללו? אמר לו: נאמן עלי הדיין. כסבור אותו הגמון: עליו הוא אומר, והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים. אמר לו: הואיל והאמנתי עליך, דימוס, פטור אתה.

60) נדרים סב: ודברים ז:כז

ואמר רבא: שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא, מ"ט? לאברוחי אריא מיניה קאמר.

כי ד' אֶלְקִיךָ אֵשׁ אֶכְלָה הוּא אֵל קָנָא :

61) ניב שפתים, הלכות איסורי שקר ב: ט-י'

ואפילו אם אינו יכול להשכין שלום אלא אי"כ ישקר, מ"מ אם יכול לאמר בלישנא דמשמע דתרי אפילו לא יוציא מפיו שקר גמור. עוד נראה פשוט דאף כשאין לו ברירה והוא מוכרח לשקר, יראה למעט בדברי שקר ולא יאמר רק מה שמוכרח לצורך שלום.

62) ספר ניב שפתים, הלכות איסורי שקר, כלל ג

כשם שהתירו לשנות מפני השלום, כך התירו לשנות כדי לקיים מצוות ואפילו מצוה מדרבנן ואפילו מידה טובה, כגון אם נוהג עצמו איזה מנהג טוב שאינו חייב מצד הדיון, כגון שמתענה, ושאלוהו אם מתענה, נכון שיאמר שאינו מתענה כדי שלא להחזיר טיבותא לנפשיה... וה"ה נמי דמותר לשנות כדי שלא יעבור על איסור

63) רמב"ם, הלכות ברכות ד: א

כל המברך ברכת המזון או ברכה אחת מעין שלש צריך לברך אותה במקום שאכל,

64) ברכות נג

רבה בר בר חנה הוה קאזל בשיירתא, אכל ואשתלי ולא בריך אמר: היכי אעביד? אי אמינא להו אנשאי לברך אמרו לי: בריך, כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת. מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא. אמר להו: אנטרו לי, דאנשאי יונה דדהבא. אזיל וברך, ואשכח יונה דדהבא

65) מדרש ילקוט שמעוני לא

מעשה היה בר' מאיר שהיה יושב במנחה בשבת ודורש ומתו שני בניו, מה עשתה אמן הניחה שניהם על המטה ופירשה סדין עליהם, במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש אמר לה היכן שני בני, אמרה לו לבית המדרש הלכו, אמרו לה צפיתי בבית המדרש, ולא ראיתים, נתנה לו הכוס של הבדלה והבדיל וחזר, ואמר לה היכן שני בני אמרה לו פעמים שהלכו למקום פלוני ועכשו הם באים, הקריבה לפניו לאכול, לאחר שאכל אמרה לו רבי שאלה יש לי לשאול, אי"ל אמ רי שאלתך, אמר לו רבי קודם היום בא אחד ונתן לי פקדון ועכשו בא ליטול אחזיר לו או לאו, אמר לה בתי מי שיש לו פקדון אינו צריך להזיר לרבו, אמרה לו חוץ מדעתך לא הייתי מחזרת אותו, מה עשתה תפשה אותו בידו והעלהו לחדר והקריבה אותו למטה, נטלה הסדין מעליהם וראה שניהם מתים מונחים על המטה, התחיל בוכה...

66) נדרים נ

ר' עקיבא איתקדשת ליה ברתייה (דבר) דכלבא שבוע, שמע (בר) כלבא שבוע אדרה הנאה מכל נכסיה, אזלא ואיתנסיבה ליה. בסיתוא הוה גנו בי תיבנא, הוה קא מנקיט ליה תיבנא מן מזייה, אמר לה: אי הואי לי, רמינא ליך ירושלים דדהבא. אתא אליהו אידמי להון כאנשא וקא קרי אבבא, אמר להו: הבו לי פורתא דתיבנא, דילדת אתתי ולית לי מידעם לאגונה. אמר לה ר' עקיבא לאנתתיה: חזי גברא דאפילו תיבנא לא אית ליה.

67) שולחן ערוך, אורח חיים תקסה: ו ומגן אברהם ומשנה ברורה שם

המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה, הוא נענש על כך:

מגן אברהם -- ...ומ"מ מדת חסידות הוא שיאמר שאינו מתענה כדאיתא בב"מ דף כ"ג שאם ישאלוהו אם למד מסכתא יאמר שלא למד פירש"י שמדת ענוה הוא זו...

משנה ברורה - ומפרסם עצמו וכו' - משמע שאם שואלין אותו אם התענה מותר לומר האמת כיון שאינו עושה להשתבח ולהתפאר ומ"מ נכון הוא שבכל גווני יאמר שאינו מתענה כדי שלא להחזיק טיבותא לנפשיה...

68) מלכים א' א: מ, חולין צ: , שולחן ערוך יורה דעה שדמ: א

וַיְעַלּוּ כָל-הָעָם אַחֲרָיו וְהָעָם מְחַלְלִים מְחַלְלִים וְשֹׁמְחִים שִׁמְחָה גְדוֹלָה וַתִּבְקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם :

אמר רבי אמי: דברה תורה לשון הואי, דברו נביאים לשון הואי, דברו חכמים לשון הואי... מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים לפנותה. פרוכת - דתנן: רבן שמעון בן גמליאל אומר משום רבי שמעון הסגן, פרוכת - עוביה טפח, ועל שבעים ושנים נירים נארגת, ועל כל נימה ונימה עשרים וארבעה חוטין ארכה ארבעים באמה ורחבה עשרים באמה, ומשמונים ושתי רבוא נעשת, ושתיים עושים בשנה, ושלוש מאות כהנים מטבילין אותה.

69) שולחן ערוך יורה דעה שדמ: א

מצוה גדולה להספיד על המת כראוי ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מדות טובות שבו ומוסיפין בהם קצת רק שלא יפליג ואם לא היו בו מדות טובות כלל לא יזכיר עליו וחכם וחסיד מזכירין להם חכמתם וחסידותם וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו גורם רעה לעצמו ולמת:

70) יבמות סג

רב הוה קא מצערא ליה דביתהו כי אמר לה עבידי לי טלופחי עבדא ליה חימצי חימצי עבדא ליה טלופחי כי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה איעליא לך אמך אמר ליה אנא הוא דקא אפיכא לה אמר ליה היינו דקא אמרי אינשי דנפיק מינד טעמא מלפך את לא תעביד הכי שנאמר "למדו לשונם דבר שקר העוה" וגו'

71) סוכה מו: ופירוש ערוך לנר

אמר רבי זירא: לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא. מאי טעמא? דינוקא מקנא קני, אקנויי לא מקני, ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו. ואמר רבי זירא: לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא, שנאמר (ירמיהו ט') למדו לשונם דבר שקר. ... וכשישאל לו הקטן הרי הוא נתן יאמר לו שכך אמר לו אבל במחשבתו לא הי' לשם מתנה או התחכמות אחר שהי' עושה באופן שהי' חושב הקטן שקבל במתנה ולא קבל ועי"ז מלמדו לדבר שקר במרמה וזה אסור משום דכתיב למדו לשונם דבר שקר

72) סוכה מו:

ואמר רבי זירא: לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא, שנאמר (ירמיהו ט') למדו לשונם דבר שקר.